

A könyvtárak mint a tudományos műveltség és a közösségi tudomány központjai

Könyvtárak és írástudás

Az amerikai felsőoktatási és tudományos könyvtárak szövetsége, az ACRL (*Association of College and Research Libraries*) már 25 évvel ezelőtt felhívta a világ figyelmét az *information literacy* fontosságára. Mivel a technológia gyors fejlődése zavarokat okozhat az információkhoz való egyenlő hozzáférésben, illetve az elérhető információk megértésében, ezért az információs írástudás terjesztése elengedhetetlen feltétele a demokrácia fenntarthatóságának. A jelentés közreadása óta számtalan publikáció és konferencia foglalkozott már ezzel a kérdéssel, és ezen belül a könyvtárak szerepével.

A *science literacy*, vagyis a tudományos írástudás vagy műveltség, hasonlóképpen fontos feltétele a modern világban való eligazodásnak. Az állampolgárok életére hatással vannak a tudományos viták és az ezek eredményeképpen megszülető döntések. Az elmúlt húsz év jelentős változást hozott: a nagyközönséget már nem pusztán „üres edénynek” tekintik, amelyet meg kell tölteni tudományos ismeretekkel, hanem egyre inkább a laikusoknak a tudományos kutatásokba való bevonására helyeződik a hangsúly. A könyvtárak és a könyvtárosok különleges helyzetben vannak, az általuk szolgált közösségen belül elősegíthetik a tudományos műveltség terjedését.

A könyvtárak mindig is sokat tettek a hagyományos értelemben vett írástudás és műveltség terjesztésének érdekében, például azzal, hogy referenzműveket, folyóiratokat és könyveket biztosítottak a használóiknak. A tudományos és információs írástudás ösztönzésének felvállalása egyszerre lehetőség és kötelesség a könyvtárak számára: jobb szolgáltatásokat nyújthatnak és láthatóbbá tehetik magukat egy olyan információs környezetben, amelyben az emberek egyre kevésbé támaszkodnak a könyvtárosok közvetítői segítségére, mivel az ismereteket közvetlenül a webről szerzik be. Meg kell

tanítani például a diákokat arra, hogy hogyan kezeljék az adatáradatait, és az információs írástudás oktatását be kell építeni a tantervbe.

Civil tudomány és írástudás

A magyarra *állampolgári* vagy *közösségi* vagy *civil tudomány*ként fordítható *citizen science* egy terjedőben lévő kutatási forma. A 2012-es PPSR (*Public Participation in Scientific Research*) konferencián több száz szakember vitatta meg azokat a lehetőségeket, amelyekkel a laikusok is bevonhatók a tudományos kutatásokba. Számos jó példa létezik már, többek közt környezetmonitorozó programok, melyek az amerikai kormányzat környezetvédelmi politikájára is hatással vannak, vagy széles körű madármegfigyelő akciók (pl. az e-Bird adatbázis köré szerveződött mozgalom). A *National Science Foundation* támogatásával megvalósuló DataONE projektben pedig egy olyan infrastruktúra épül ki, amely a természeti környezetről – jelentős részben önkéntes állampolgárok által gyűjtött – adatok világméretű terjesztését teszi lehetővé.

A könyvtárak abban a helyzetben vannak, hogy fontos partnerei lehetnek ezeknek az állampolgári részvétellel megvalósuló tudományos programoknak. A civilek számára hozzáférési pontként szolgálhatnak a szükséges információkhoz, eszközöket (pl. GPS készülékeket) kölcsönözhetnek az adatgyűjtéshez, helyet adhatnak közös érdeklődésű (pl. az invazív fajokat megfigyelő) amatőr kutatóknak. Emellett az információs klíringközpont (*data clearinghouse*) szerepét is felvállalhatják, ahol az összegyűjtött adatok minőségellenőrzése zajlik, valamint szoros együttműködéseket alakíthatnak ki egy sor szakterületeken a tudósokkal. Az ilyen szerepvállalások révén a könyvtárak segítségével az emberek teljes jogú résztvevői lehetnek a helyi közösségeknek és az egész társadalomnak, ahogy ez az IMLS (*U.S. Institute for Museum and*

Library Services) 2011-ben összeállított ötéves stratégiai tervében megfogalmazást nyert.

Annak, hogy a könyvtárak bekapcsolódjanak a civileket aktivizáló tudományos programokba, jelenleg még van néhány akadálya. Ilyen például a lehetőség fel nem ismerése; a könyvtárosok járatlansága a tudományos ismeretterjesztésben; valamint az oktatáshoz, illetve az eszközök beszerzéséhez szükséges anyagi források hiánya. A lehetséges megoldások ezekre a problémákra: tudósok „beépítése” a könyvtárakba; a tudományos ismeretek lefordításának és kommunikálásának felvállalása és integrálása a könyvtárak küldetésébe; és olyan új technológiák – mint például virtuális terek – adoptálása a meglévő könyvtárakban, amelyekkel támogatni lehet ezt a tevékenységet.

A jövő könyvtárai

A könyvtárak hagyományosan egyfajta fókuszpontok voltak az egyetemi kampuszokon és a településeken. A kutatás helyszínéként és a múltból származó információk megőrző helyeiként is szolgáltak. Az új digitális technológiák megváltoztatták ugyan a dokumentumkezelés folyamatát, de a könyvtárak továbbra is fontos fizikai terek a tudományos kutatás és a közösségformálás számára. Az egyetemi könyvtárakban manapság olyan tanuló és információszerző köztereket alakítanak ki, ahol a diákok, az oktatók és egyéb tanszéki dolgozók találkozhatnak és együtt dolgozhatnak. Ezek az új terek egyben a különféle írástudások oktatására is alkalmas helyszínek lehetnének.

A jövő könyvtárai a könyveknél és az újságoknál jóval többet nyújthatnak majd a felhasználóiknak:

segíthetik őket abban, hogy jobban megismerjék az őket körülvevő világot és változtathassanak is rajta. Az egyik jó példa erre az ún. eszköz-könyvtárak megjelenése egyes lakóközösségekben, amelyek többnyire fizikai eszközöket, szerzőszámokat kölcsönöznek tagjaiknak különféle dolgok előállításához vagy megjavításához. Ennek az ötletnek a továbbfejlesztései a *maker lab*-nak vagy *hackerspace*-nek nevezett helyek, melyek gombamódra szaporodnak néhány év óta az Egyesült Államokban. Ezek olyan közösségi pontok, ahol az emberek összejönnek és segítik egymást valamilyen – jellemzően műszaki vagy tudományos – feladat megvalósításában. Ilyen közös projekt lehet például a világító grafitiként szétdobálható öntapadós LED lámpácskák készítése, de akár egészen bonyolult robotok összeállítása is.

A civilek által végzett tudományos tevékenységek felkarolásával a könyvtárak új területeken segíthetik a használóikat valós problémáik megoldásában és kapcsolatba kerülhetnek más szervezetekkel, melyek szintén érdekeltek az élethosszig tartó tanulásban és oktatásban. Sok ember azért megy a könyvtárba, hogy valamilyen új képességet vagy tudást szerezzen. A jövőben arra is használhatnák a könyvtárat, hogy maguk is hozzájáruljanak a tudományhoz.

/SUOMELA, Todd – ALLARD, Suzie: Libraries as Centers for Science Literacy and Public Science. Proceedings of the 21st International BOBCATSSS Conference, Ankara, Hacettepe University Department of Information Management, 2014. p. 152–154./
<http://bobcatsss2013.bobcatsss.net/proceedings.pdf>

(Drótos László)